

N:o 177.

Af herr **A. Hedin**, om ändring af 45 § regeringsformen.

Jag föreslår,

att Riksdagen måtte till hvilande antaga den ändringen af 45 § regeringsformen, att ur densamma uteslutes ordet *civilt*.

Att denna paragraf icke tillåter prinsar att beklåda civil tjänst och anses medgifva, att de nämnas till militära tjänster, har sin orsak i den olycksbringande föreställningen, att de militära (och de diplomatiska) angelägenheterna i en särskild grad vore statschefens bestämmanderätt underkastade, hvarmed den ytterligare olyckan följt, att försvarsärendena neddragits till de mest frivola hofintressen och medvetandet om officerens yrkes allvar blifvit fördunkladt, ja under en tid, som ej är aflägsen, hos många var utplånadt. Om grundlagen i stället hade undantagit militära och upplåtit civila tjänster åt prinsar, skulle visserligen vidt gripande skada ej ha uteblifvit, men inom den civila ämbetsmannavärlden skulle dock ej sällan hafva mött motstånd af de civila rättsbegreppen, i stället för den ytterst tadelvärda undfallenheten af militärer i hög ställning, till och med — hvad ej kan i någon den minsta mån med förmildrande omständigheter öfverskylas — af statsrådets militära ledamöter.

Det förslag jag nu framställt om ändring af 45 § regeringsformen har länge varit påtänkt. När det nu, medan folket anstränger sig till det yttersta för att upprätta en försvarskraft, hvarom för tio år sedan gåfvos oss falska försäkringar att den skulle blifva tillräcklig enligt det då genomdrifna och strax efter för alldeles odugligt erkända förslaget — när det nu visar sig, att under denna folkets stora kraftansträngning *hofintresset* oblygt låter *hof-tjänstgöring* vid befordringar gälla som en merit framför grundlagens »förtjänst och skicklighet», och dessutom *prinsbefäl* får göra mer och mer skada, för att eu gång — i krigets allvar — leda

till oupprättelig olycka, får frågan ej längre undanskjutas. De uttryck af sorg och harm, som i städse ökadt antal höras, vittna om en mer och mer allmän mening. »En gång blifva nog de tankarne uttalade offentligt och med samlad styrka», säger en högre militär. Han tillägger, att »då är det kanske för sent».

Det kan bli för sent, äfven om det icke blifver vår sista armés retirande kvarlevor som komma att diktera framtidens dom öfver plikt-förgätenhetens herravälde under den tid, då ännu tid var.

Ett exempel på kritiken:

»— — — General E., en soldat som under hela sin tjänstebana varit en heder för sitt land, genomgick alla grader till dess han blef fördelningschef. Så försvagades hans hörsel, och han tvekade ej ett ögonblick, då han fann att han ej som sig bör kunde sköta sitt befäl, att begära afsked på grund af sin försvagade hörsel. — Kavalleriinspektören general B., en af våra kunnigaste och dugligaste officerare, af alla högt aktad, förlämpades så groft af dåvarande krigsministern, att han strax begärde sitt afsked, till stor saknad för hela kavalleriet. — Nåväl, nu kommer den ingenstädes utom i Sverige möjliga fortsättningen: efter B. nämndes en redan då ohjälpligt döf prins.» — Och sedermera ville man göra honom till general E:s efterträdare!

Andra Kammarens ledamöter hafva en gång fasat vid att höra uppläsa utdrag ur den så kallade »Kavalleri-fotkatekesen», officiellt kallad »P. M. angående disciplinerande öfningar till fots». För detta certifikat om sällsynt omdömeslöshet har på högre ort visats ett komprometterande intresse. Den vidtberömda man, hvilkens ord om militärisk »lek» jag strax skall citera, gifver ej anledning att tro, att han hört talas om ett sådant dokument som nämnda P. M.

Under dessa tider af oupphörligt ökade ansträngningar ökas sålunda, i stället för att minskas, hofintressets tilltagsenhet. Permanent, undantagslös regel är, att medan *verkliga* militärer få tillryggalägga några och 30 år, hinner en *prins* på halfva tiden upp till generalsgraden. Och hur ogynnsamma omdömen än yttras af verkliga militärer, hindrar detta ej utnämning till verkligt befäl.

Skall man genom att befria vårt försvar från den demoralisation i fred, med däraf grundlagd olycka i krig, som äro frukten af den furstliga odugligheten i egen person och i gunstligarnes person, beröfva prinsarne tillfälle till nyttig verksamhet? Utom att detta intet får gälla mot landets intresse, som fordrar åtgärden, så har denna ganska tanklösa anmärkning blifvit af konstitutionsutskottet tillbakavisad, då det erinrade en motionär, att 45 § ej, såsom han förmenat, hindrade prins af det kungl. huset att ägna sig åt andra idrotter än krigets. »Innehaf af ett ämbete», yttrade utskottet (utlåtande n:o 3 år 1885), »är allra minst i vår tid något villkor för allmännyttig verksamhet, och de kungl.

prinsarnes höga samhällsställning lämnar dem förvisso rika tillfällen att göra sitt arbete och sina kunskaper i fullaste mått fruktbarande för fosterlandet.» Och då följande år en »apanagefrågas behandling» föranledde tvenne motionärer att vilja, såsom en af dem uttryckte sig, för alltid lösa apanagefrågan genom sådan ändring af successionsordningen, att de »yngre sönerna» kunde göra rika giftermål, och genom uteslutande ur 45 § af orden »eller civilt ämbete» (konstitutionsutskottets utlåtande n:o 10 år 1886), hvilket skulle sätta dem i tillfälle att förskaffa sig en civil tjänst, så blef det senare hjälpmedlet, enligt hvad många ledamöter af Riksdagen lära erinra sig, betraktadt såsom ett ganska narraktigt infall af motionärerna. Det finnes ju, yttrade man, knappast några andra ämbeten än landshöfdingarnes, som kunna erbjuda på samma gång en afsevärd lön, fullständig frihet från arbete och en position, tryggad mot kritisk beröring från allmänhetens sida, men det är ej tvifvelaktigt att ämbetets tillvaro skulle råka ut för väldigare angrepp än någonsin hittills. Å andra sidan medgafs af många utskottsledamöter, liksom eljest från många civila och militära håll — om än denna mening ej offentligen yttrades af mer än en bland utskottsledamöterna — att den förändring, som 45 § borde undergå, vore prinsars utestängande äfven från militära tjänster.

Hur antalet af dem, som hylla denna mening, vuxit sedan dess, undan drager sig all *bevisning*; men detta hindrar ej den, som vill härom förvissa sig, att lära känna sinnesstämningen, om den tillsporde vet sig kunna lita på att uttalandet af en ärlig, misshaglig mening ej skall »komma fram».

Hofmilitarismen är föremål för icke få uttalanden uti sådana militärhistoriska arbeten, som en icke militär kan känna till. Så vidt jag haft tillfälle inhämta, möter man i detta hänseende en anmärkningsvärd olikhet mellan tyska och andra sådana verk.

I hvilken mån hofmilitarismen i Tyskland influerat på befordringar, är svårare att sluta af militärbiografiska verk, än samma fråga kan äfven af lekmannen bedömas i fråga om Frankrike, Italien, Österrikiska monarkien. Beror detta af större förtegenhet hos de tyska, än hos de andra ländernas militär-memoarförfattare? Eller däraf att i Preussen, efter det romantiken blifvit undanträngd af det allt behärskande militärväldet, i nordtyska förbundet och i det nya kejsardömet äfven de prinsargeneraler, som i fred och krig haft de högsta befäl, i själfva verket själfvilligt i det hela underordnat sig under dem, hvilkas förmän de nominellt varit. Militärer, som studera offentliggjorda, mycket intima bref af de mili-

tära storheterna och andra skrifter om 1866 och 1870 års krig, torde med sakinsikt på denna fråga gifva samma svar, som lekmannen gifver såsom sitt *intryck* af samma läsning — det vill säga ett *jakande* svar.

Om det förhåller sig på detta sätt, så har det förhållandet ej blott ett stort intresse, vid jämförelse med hofmilitarismens inflytelse hos de andra stormakterna, utan borde också hos de styrande i *en småstat som Sverige* hafva väckt medvetandet om hvilken förfärande skuld de ådraga sig genom att låta prinsar, hvilkas militära utbildning varit en lek och hvilkas höga grader ej bort få blifva annat än dekorationer, — låta dem och deras genom hof-tjänstgöring till de höga och högsta militär-tjänsterna framskjutna adjutanter få taga i besittning en ställning och inflytelse, som göra ondt i fred och skola lända till olycka i krig. Den fråga, som vederbörande — ingen nämnd, men ingen glömd — bort till egen efterrättelse besvara, är denna: »Om prinsarne af huset Hohenzollern, med hvilka såsom militärer ingen medlem af Sveriges och Norges konungahus utom stamfadern kan på allvar jämföras, kunna finna sig uti att — för alla veterligt — deras nominellt närmaste man är den verkliga högste befälhafvaren, hur kan det då inför något samvete urskuldas, att någon af vårt kungliga hus vill befalla öfver verkliga militärer?» Men om den frågan ej göres, eller ej besvaras på det sätt, som hvarje tänkande måste besvara den, så hafva vi däri ett oemotsägligt bevis på de förärflika verkningarna af *hofmilitarismen just i småstater*.

Det fenomenet har behandlats af Tysklands kanske ännu namnkunnigaste statsrättslärare, Robert von Mohl († år 1875). Den sida, han ägnar åt *Der Soldatenrock der Fürsten*, behöfs numera oändligt mycket bättre på svenska än på tyska språket. Han medgifver, att det nuvarande bruket att regerande furstar och alla prinsar af deras hus regelbundet bära militäruniform, »i alla händelser när de uppträda offentligt, om ock anledningen är aldrig så borgerlig och fredlig», har ingen ursäkt däri, att den nuvarande borgerliga klädseln är ful och i sin festliga form, såsom svart frack, »geradezu abgeschmackt». Men detta, att fursten uteslutande visar sig som soldat, har en dubbel verkan. »Å ena sidan främjar det leken med soldatväsendet, hvilket onödigtvis kostar tid och pengar. Å andra sidan — och det är hufvudsakligt — befestes den meningen, att hären är det väsentligaste om ej enda föremålet för regentens verksamhet.» Hans väsentliga verksamhet är dock en annan. I England är det ej sed, och skulle af den allmänna meningen ej fördragas, att statschefen visade sig i soldatrock, om han ej hade en väsentligt militär handling att utföra, »eller för en fest vill påtaga sin vackraste dräkt». (Edvard VII har dock nyligen vid en högtidlighet visat sig uti — fältmarskalksuniform!) Mohl till-

lägger: »Man har vant sig af att i fursten se den förste adelsmannen i landet och, förstått att han är en person af särskild art, som i lika måtto står under och öfver de särskilda stånden; det är på tiden att begripa, att han lika litet är en officer.»

I ett annat sammanhang återkommer von Mohl till hofmilitarismen. Förkärleken för militären »har till följd lek med knappar, snören, mössor, och kostar därigenom vanvettigt mycket pengar, den lägger hufvudvikt på bisaker och försummar det väsentliga, den inre utbildningen, slagfärdigheten, den rätta andan, den tager för mycken tid i anspråk till »drill» och uppvisningar. — I slikt fall kan allt gå upp i militären och för militären, och denna likväl intet duga till verkligt bruk.»

Som bekant spelade förr uniformsförändringarna i vårt land en större roll i det hofmilitaristiska lägret än organisation, beväpning, öfningar. Nu, då en radikal reform är nödvändig, undanskjutes den, under förevändning af experiment; men i dessa dagar ha officersmössorna varit föremål för en i det hänseende, som nu borde vara ensamt bestämmande, alldeles onyttig order.

Till denna paragraf hos von Mohl skulle Sveriges militära styresmän kunna lämna så många bidrag från det sista decenniet: graden af krökning på den lediga handens fingrar, fotrörelse-handboken m. m., att därmed en hel bok kunde fyllas. De två nämnda exemplen, liksom den genom en interpellation hejdade hjälmhistorien, som skulle kostat »sinnlos Geld» utan skynt af annan nytta än tillfredsställelse för den, som utan någon behörighet inblandat sig i saken, äro alldeles specifika hofleksaksaffärer.

Hofmilitarismen i andra stora stater än Preussen (Tyskland) har lämnat efter sig historiska intyg, som borde tillräckligt kraftigt tala för uteslutande af alla hofelement från *all* inflytelse på landets försvar. Hvad den franska monarkiens historia före 1789 härom förtäljer, är väl bekant. Med kungadömet's restauration återkom eländet. Marskalk de Castellane, en mycket allvarsam militär, säger oförbehållsamt sin mening (Journal du Maréchal de Castellane 1804—62, Vol. 1—5). Han skrifver den ²⁴/₁ 1824 härom (II, 17):

»Prins de Bauffremont och grefve de Maillé, skvadronschefer, adjutanter hos herr hertigen af Bordeaux, ha blifvit nämnda till öfverstelöjtnanter. Detta bevisar, att i hägnet af herr hertigens af Bordeaux * blöjor och genom att iakttaga hans fru guvernants vilja, man gör sin bana i

*) »Underverkets barn», f. 28—29₀ 1820. Hans moder var änka efter hertigen af Berry, som d. ¹⁹/₂ s. å nedstacks utanför operan af Louvel. Sedan gossen 1830 följt fadfadern, den afsatte Charles X, i landsflykt kallades han grefve af Chambord efter slottet, som rojalisterna inköpt till gåfva åt *l'enfant du miracle*.

militären lika bra, som genom att verkligen tjäna, och skyndsammare. Herr greve de Brissac, en annan adjutant hos hertigen af Bordeaux, nämndes till öfverstelöjtnant kort förut. Dessa tre herrar voro löjtnanter vid restaurationen (1814—15), de ha icke sett en soldat på tio år. Helt visst skulle det vara nyttigare för staten att ha några man och några hästar mer, än betala aflöning åt dessa herrar.»

Om vi nu flytta oss fram ett halft sekel, så möta vi 1870 års, andra kejsardömet's Frankrike, då hofpartiet började krig. Den *franska* hofmilitarismen och den *tyska*, om den senare existerade eller kan nämnas med samma namn som den förra, kunna jämföras och karakteriseras med följande drag:

Efter 4 september fann man i Tuilerierna en del af telegrammen från krigsteatern till krigsministern: af dem gick alltid en *double* till kejsarinnan. En del stannade i Saint-Cloud; och den senare delen af vittnesbörden om eländet fingo således preussarne det ogemena nöjet att publicera — de utkommo i Berlin. En brigadgeneral telegraferar från Belfort: »Har ej funnit min brigad, ej funnit divisionsgeneralen; hvad skall jag göra? Vet ej, hvar mina regementen äro.» — Baron Schmitz, nämnd till intendent för en armékår, kunde aldrig hitta denna kår. Detta fick efter kriget sin förklaring inför undersökningskommissionen, där generalintendenten Blondeau upplyste: »S. kunde ej hitta sin kår, emedan den aldrig existerat». (*Jules Simon*: Souvenirs du 4 septembre. — *Simon Denis*: Histoire contemporaine I, 53—54).

Härmed jämföre man, hvad preussiske krigsministern von Roon, efter hvad hans son berättar, »ofta yttrat», nämligen att den närmaste tiden efter mobiliseringsorderns utfärdande var nästan den sorgfriaste under hela hans tjänstetid*).

Af de 8 franska armékåreerna kommanderades tre (andra, femte och sjunde — Frossard, de Failly, Félix Douai) af hofgeneraler, som »lärt vapenyrket i salongerna, under öfverbefäl af kejsaren, notoriskt i saknad af alla för långt ringare uppgifter nödiga insikter, med en stabschef (Lebœuf), som aldrig fört befäl öfver en armékår och inom armén ansågs för blott en ordinär artilleriofficer.

*) Denkwürdigkeiten aus dem Leben des General-Feldmarschalls, Kriegsministers, Grafen von Roon. I—II, 1892. Där läses (II, 427): »Häufig hat Roon es ausgesprochen dass die nach dieser denkwürdigen Nacht folgenden Tage für sein Ressort fast die sorg- und arbeits-losesten seines Dienstlebens gewesen seien. Und in der That: die Mobilmachungs-maschine arbeitete so musterhaft sicher und so völlig ohne Reibungen, dass Roon und seine Bureaus in der ganzen Mobilmachungsperiode auch nicht *eine* Anfrage der General-kommandos oder anderer Instanzen zu beantworten hatten.»

Ännu fattas ett hufvuddrag i taflan af hofmilitarismen i dess fulla prydning: franska krigsplanen var uppgjord af en österrikisk ärkehertig. Nu är, sedan några veckor, äfven *det* eländet fullständigt känt. Man hade redan i general Lebrun's militära memoarer (*Souvenirs militaires*) några antydningar om en af franska öfverbefälet år 1870 följd fälttågsplan, utarbetad i Wien. Som bekant förlitade sig kejsaren och hofpartiet på Österrikes hjälp, och utrikesministern hertig de Gramont yttrade sig inför lagstiftande kåren på ett sätt, som afsåg att inbilla den, att den österrikiska alliansen var en afgjord sak. Nu har, för några veckor sedan, en militär i besittning af alla nödiga dokument visat, att, medan Österrike försiktigtvis förbehöll sig att afvakta de första veckornas — det vill synas ända till den första månadens — krigshändelser, innan det (och Italien) förklarade krig, kejsar Napoleon tog till efterrättelse en af ärkehertig Albrecht utarbetad fälttågsplan. Denna plan förutsatte, att Preussen skulle använda minst 7 veckors tid för att koncentrera sju armékårer vid gränsen — resten passar i stycke med denna början; det var, har man sagt, en plan, »passande för ett fälttåg mot tennsoldater». Den lämnade i det allra närmaste ur sikte, att fienden förmodligen icke skulle lägga händerna i kors under hela den tid, som franska öfverbefälet kunde behöfva för att — sprida sina stridskrafter ända från Thionville till Belfort.

Hvad den engelska pressen haft att meddela om »salongsgeneralerna» i det sydafrikanska kriget lär väl ej vara bortglömdt.

Jämte åtskilligt, som förut blifvit offentliggjordt om krigen 1859 och 1866 i norra Italien, bör med mycken uppmärksamhet studeras hvad en anonym författare — om hvilkens namn man förstår, att italienska läsare ej äro okunniga — nyss berättat i *Nuova Antologia**). Liksom Viktor Emanuel I (1802—1821) var så intagen af tro på sin militära storhet, att han förklarade sig skola hafva besegrat Napoleon, om man blott låtit honom hållas, så var äfven Viktor Emanuel II i egen inbillning ett utomordentligt militäriskt snille. Vid ett krigsråd 1848 var han så stortalig, att fadern måste tysta honom: »Hör, Viktor, tror du dig ha blifvit en general?» Om våren 1855 skickade han en adjutant till London och Paris med anbud att taga öfverbefälet öfver — de allierades trupper på Krim, där han skulle gifva sakerna en annan vändning! — År 1866 voro generalerna ense om att han skulle ha ett nominellt, dekorativt befäl (*la parte onorifica del comando*), medan det verkliga befälet (*la condotta effettiva*) skulle föras af en verklig militär. Detta var alls icke konungens mening. Det är i san-

*) För den 1 maj 1902 i en uppsats under den utslitna titeln: Un pò più di luce sugli eventi politici e militari dell' anno 1866.

ning uppbyggligt att läsa, hur han i förväg intrigerar för att hindra att han skulle nödgas att taga en sådan general till stabschef (efter Fantis död kunde blott La Marmora, Cialdini, della Rocca ifrågakomma), att folkopinionen komme att i honom se den verkliga öfverbefälhafvaren. Man läser här, huru t. ex. Cialdini var hart när förtviflad öfver kungens galna påhitt. —

Jag har erinrat om hofmilitarismen i andra länder, för att till dessa påminnelser lägga den reflexionen, att Frankrike, styrdt — såsom 1870 — af ett hof, som har hela karaktären af ett dåligt ställe (*mauvais lieu*), kan resa sig äfven efter ett sådant nederlag som 1870—1871; och att Italien blifvit en tillräckligt betydande makt, för att ett mycket olyckligt krig ej skall vara en dödsfara; men att det, som de kunna uthärda, för oss är undergång, ur hvilken vi ej resa oss.

Det är nödvändigt, att på hofmilitarismen i vårt land snabbt blifver en ända. Måtte detta nu inses af alla; dess lättare och mera smärtfritt kan operationen utföras. Vill man åter ej lyssna till de skäl, som nu anföras, åtföljda af det medgifvandet, att det värsta klandret ej faller på prins-militärerna, utan på de ögontjänare, som oafåtligt smiekra dem, som gå in på att till verkliga befäl upphöja notorisk oduglighet, som krypa inför prins-militärer med anspråk på att utöfva inflytelse utanför de gränser, inom hvilka hvarje annan, det är hvarje verklig militär, får själf inskränka sig eller ock blifver eftertryckligt tillbakavisad, då får motiveringen för mitt förslag frigöra sig från all skonsamhet.

En af Mohls landsmän lägger vikt på den synnerliga olägenheten, att en prins, som innehafver en, låt vara ingalunda hög militär charge, *lägger sig i* sådant, som icke på något sätt vidkommer hans befattning — hvarvid hans höga ställning i annat hänseende, den revanche, som kan följa kammarherreskvallret i spåren, alldeles kasta om disciplinförhållandena. Jag minnes, hur långt oförsyntheten mot sjöofficerare 1892 kunde gå, men jag hörde ej talas om något exempel uppå, att någon tillbakavisade den, som då hotade att man för en fritt yttrad mening skulle »få med honom att göra». Hvem vågar kasta första stenen eller ens den sista på dem, som ej vilja afbryta en med kärlek omfattad uppgift, som ej kunna uppoffra sin familjs tryggade, om än mycket anspråkslösa utkomst? Det är tydligt, att den ställning, en prins-militär intager, äfven om det är blott en af de lägsta — det hör ju till denna ovärdiga lek, att äfven de skola låtsadt passeras — är alldeles oförenlig med allvar, ordning och skick, verkligt arbete och den disciplin, hvarom så mycket talas, när man vill försvara en orimlig makt i unga, ännu illa uppfostrade pojkers hand, men som allra bäst behöfde göras gällande mot hvad jag här ofvan kal-

lade den mer och mer stegrade oblygheten hos hofmilitarismens målsmän. »Nu, då», säger man, »den näst högste af dem lyckligtvis upphört att lägga sig i hvad honom ej angår, har den andre prins-generalen trädt i hans fotspår.» Så länge här finnas prinsar i armén, finnas där ock personer, som anse sig höjda öfver den öfverordnades befallningar, öfver lyd- nadsplikt, öfver tillrättavisning, öfver straff.

Det är en förkastlig princip, som är den hufvudsakliga skulden. I andra rummet kommer personernas skuld. Hvilka personers? Helt visst ej i främsta rummet de kungliga personers, om hvilka det är fråga, utan ögontjänarnes och de laglige rådgifvares, som ej tala sanning. Om de ej hade alltjämt svikit sin plikt, skulle de, för hvilka denna riksdagsfråga möjligen blifver obehaglig, undgått *offentlig* kritik för en *offentlig* verksamhet, som man då ej hade att förebrå dem.

Det kan ej vara obekant, att i en af de största militärstaterna statschefens uppträdande såsom fältherre vid fredsöfningar göres till föremål för en obestöjd kritik af civila och af högtställda militärer, en kritik, som äfven från de senares sida varit mycket oförbehållsam. Där tyckes det bruket ej vara vedertaget, att ytterligt grofva fel, som i händelse de förekommit på ett slagfält, ej under en fredlig fältöfning, skulle hafva medfört en katastrof, sanningslöst skyllas på stabschefen. De officiella svenska berättelserna om fältöfningar röja ej med ett enda ord sådana fakta ur »det inre af dagens historia», hvilka borde noggrant beskrivas, kritiseras och i afseende på ansvarigheten undandragas allt tvifvel. Att bekantgöra dem, om detta dock blifver nödvändigt, är en åtgärd, som ej kan klandras af dem, hvilka anse föredömen af alla slag böra hämtas från Tyskland — ej heller af dem, som önskat en maktutöfning, till hvilken de visat sig odugliga.

Befälets, allt befälets — officerarnes och underofficerarnes — kall är stort, dess uppgift hög. Deras ämbete är tungt, ej genom bördan, som den insiktsfulle, arbetsvillige, samvetsgranne tager på sig utöfver hvad bokstaf- ligen kan sägas åligga honom — tager på sig i medvetandet af att på hans som på alla verksamhetsområden intet stillastående finnes, utan valet är mellan framåt eller tillbaka; det är tungt ej genom detta, utan genom bördan af det förflutnas fel, felen från lustlägrens, de militära Offenbach- iadernas tid, fel som perpetueras ännu i dag — tungt genom följderna af de inflytelser, som ej kunna undanröjas utan prinsbefälens afskaffande.

»Lek med soldatväsendet», såsom von Mohl säger, det är lek med vårt försvar, det är lek med vår skattebördan, med det mer och mer ökade antalet budgetmillioner, det är lek med öfningarna, med de unge värnplik- tiges tid, med de ganles nöd i det torftiga hemmet, det är lek med de

verkliga militärernas studier och arbete, som få stå tillbaka för prinsar, deras adjutanter och kammarherrar; det blir slutligen lek med alla dem, som gå att blöda och dö under odugligt befäl, medvetna om att det är förgäfvets.

Stockholm den 24 mars 1903.

Adolf Hedin.
